

ΠΕΡΙ
ΤΗΣ ΕΠΙΡΡΟΗΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΑΝ (*).

—ο—

Ἐρωτηθεὶς ποτε ἀρχαῖος σοφός, α τί ἀριστον ἐν τῷ βίῳ ἀπεκρίνατο, mens sana in corpore sano. Τὸ ἀπόφθεγμα τοῦτο ἀποβλέπει κυρίως τοὺς διδασκάλους καὶ τοὺς γονεῖς, μάλιστα δὲ τὰς μητέρας. Τοῦ ἀποφθέγματος τούτου τὴν ἀλήθειαν καὶ σπουδαιότητα συνειδότες οἱ περωτισμένοι τῆς Εὐρώπης λαοί, καὶ ἐκάτερον συστατικὸν τοῦ ἀνθρώπου μέρος ἐπίσης θεραπεύοντες, διερευνήσαντες τίνα τὰ πνευματικὰ καὶ τίνα τὰ σωματικὰ τοῦ ἀνδρὸς προτερήματα, τίνα δὲ τὰ τῆς γυναικὸς, καὶ ταῦτα ἐπὶ τὸ βέλτιον προαγαγόντες, εἰς ὑψηλὴν ἐφθασαν ἤδη περιωπὴν, ὥστε πολλὰ μὲν παρ' αὐτοῖς οἰκογένειαί ὄντως ἐν ἠθικὸν ἔθλον ἀποτελοῦσι, τὰ δὲ κράτη αὐτῶν ὡς δρῦς ἀκλόνητοι πᾶσαν προσβολὴν ἀνέμου καταγελῶσι. — Τὸ ἡμέτερον ἔθνος, μόλις τὸν βαρὺν τῆς ξένης καὶ βαρβαροῦ δουλείας ἀπὸ τοῦ τραχήλου τινάξαν ζυγόν, καὶ εἰς τὴν πλήρωσιν τῶν πρώτων αὐτοῦ ὑλικῶν καὶ ἀπαραιτήτων ἀναγκῶν ἐγκύπτου, δὲν ἠυκαίρησε νὰ ἐπιστήσῃ εἰσέτι τὴν προσοχὴν εἰς τὸ σοβαρὸν τοῦτο ζήτημα τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς τῶν Ἑλληνοπαίδων ἀνατροφῆς, ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀναμφιβόλως ἐξέρχεται ἡ παρούσα καὶ μέλλουσα, ἡ ἀτομικὴ καὶ πολιτικὴ ἡμῶν εὐδαιμονία.

(*) ΣΗΜ. ΤΗΣ ΔΙΕΥΘ. Ἡ ἀνωτέρω διατριβὴ ἐστάλη ἡμῖν ἐκ Δειψίας ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ σπουδάζοντος τὴν φιλοσοφίαν συγγραφέως αὐτῆς. Ἐπειδὴ δὲ ἡμοῖραι ἐπιγραφῆς, προστάξαμεν ἡμεῖς ἰδίαν ἀρισθέντες αὐτὴν ἐκ τοῦ πνεύματος τοῦ πρώτου τούτου μέρους τῆς διατριβῆς. Καὶ περὶ μὲν τῶν φιλοσοφικῶν ἀρχῶν καὶ ἀξιωματίων αὐτῆς οὐδεμίαν φέρομεν κρίσιν, καθὼ ἀνέκαθεν καταστήσαντες τὴν Πανθεὸν δημοκρατικόν τι, ὡς εἶπεν, πολίτευμα, ἐπιτρέπον πᾶσαν ἐν τοῖς κόλποις αὐτοῦ λογικὴν συζήτησιν γινομένην μετὰ σπουδαιότητος καὶ εὐαχημοσύνης· ἀλλ' ὁ συγγραφεὺς ἔχει τινὰς ἰδέας περὶ πραγμάτων, ἐκ σφαιρῶν βεβαίως εἰδήσεων μορφωθείσας, ὧν τὸ μὴ ἀκριβὲς ὀφείλομεν νὰ καταδείξωμεν. Λέγων, παραδείγματος χάριν, ὅτι ἐπιπολάζει ἀμάθεια μετὰ τοῦ γυναικείου φύλου, ὅτι ἡ δημοτικὴ διδασκαλίᾳ στερεῖται μεθόδου, ὅτι ἐν τοῖς γυμνασίοις ὑπάρχει ἀπλή λεξιμάθεια, καὶ ὅτι πλείστοι τῶν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ εἰσὶν ἀφιλόσοφοι, ἐξελέγγει ἐαυτὸν μὴ εἰδῶτα τὰ τῆς Ἑλλάδος. Περιεργότερα δὲ φαίνεται ἡ ἀξίωσις ὅτι τὰ παιδεῖα εἶναι παρ' ἡμῖν κτημα ἀποκλειστικὸν τῶν ἐχόντων τὰ μέσα νὰ ἐκπαιδεύθωσι· διότι ἐν τῇ ἐλευθερίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Ἑλλάδι, αἱ θύραι τῶν σχολείων ἀπὸ τῶν κατωτέρων μέχρι τῶν τῆς ἀνωτέρας τάξεως εἰσὶν ἀνοικταὶ εἰς πάντα τὸν βουλούμενον εἰσελθεῖν· οὐδὲ γνωρίζομεν τόπον τῆς Εὐρώπης ὅπου ἡ δημοσία διδασκαλίᾳ δωρεῖται πρὸς πάντας, ὡς παρ' ἡμῖν, ἀνεὺ καὶ ὀβολοῦ δαπάνης.

Ἄλλως ὁ συγγραφεὺς τῆς διατριβῆς φαίνεται ἀναφλεγόμενος ὑπὸ τοῦ ζήλου ἐκείνου ὃν ἀνάγκη νὰ αἰσθάνωνται πάντες οἱ κεκλημένοι νὰ συντελέσωσιν εἰς τὴν προαγωγὴν καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος.

Ὁ ἀκριβῶς παρατηρῶν τοὺς ἀνθρώπους τῶν ἡμερῶν μας, γυναῖκας κατ' ἐξοχὴν καὶ παιδιὰ, θέλει συμφωνήσῃ μεθ' ἡμῶν ὅτι ἡ σωματικὴ κατάστασις τῶν οὔτε εὐάρεστος εἶναι, οὔτε περὶ τοῦ μέλλοντος ζαιδρὰς παρέχει ἐλπίδας. Τοῦτο μαρτυροῦσι τὰ πανταχοῦ σχεδὸν καὶ συνεχῶς ἀκουόμενα παράπονα περὶ κεφαλαλγίας, δυσπεψίας, ὑποχονδρίας, αἰμορροϊδῶν κτλ. Τοῦτο ἐπικυροῦσιν αἱ ἀπὸ ἔτους εἰς ἔτος αὐξάνουσαι φοιτήσεις εἰς παλαιὰ καὶ νεωστὶ ἀνακαλυφθέντα λουτρά, ἡ πότις ποικίλων ἀναμίκτων ἱατρικῶν, ἡ ἀνικανότης πολλῶν μητέρων νὰ θηλάζωσι τὰ ἐκυτῶν βρέφη, ἡ τῆς νεολαίας ἀποστροφή ἀπὸ ἐνοχλήσεων σοβαρῶν ὅσαι ἀπαιτοῦσι θελήσεως σταθερότητα καὶ ἐπιμονὴν, καὶ ἡ ἀξιοδάκρυτος γενικὴ τάσις καὶ ῥοπή πρὸς τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν ἀνεσίαν. Τὸ καθ' ἡμᾶς αἴτιον τοιαύτης γενικῆς παραλύσεως εἶναι ἡ ἀπὸ μέρους τῶν γονέων κακὴ καὶ παρὰ φύσιν ἀγωγὴ τοῦ σώματος τῆς νεολαίας. Αὕτη δὲ πάλιν εἶναι φυσικὴ συνέπεια τῆς μικρᾶς περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος γνώσεως ἡμῶν, καὶ τῆς ἐντεῦθεν προερχομένης τυφλῆς καὶ ἀλόγου πίστεως εἰς τὴν ὑπερφυσικὴν δύναμιν ἱατρῶν τε καὶ ἱατρικῶν. Ἐάν ὅμως αἱ μητέρες ἐγνώριζον τὴν ἐπὶ τῆς φυσιολογίας βασιζομένην θεραπείαν καὶ ἀγωγὴν τοῦ παιδικοῦ σώματος, δὲν ἤρχιζον ἀπὸ τῆς κυοφορίας αὐτῆς καὶ τοῦ τοκετοῦ νὰ φθείρωσι τὴν ὑγίαν τῶν τέκνων, ὑπὸ τυφλῆς τρυφερότητος καὶ γονικῆς στοργῆς πρὸς τοῦτο ἀγόμεναι. Ἐάν πάλιν οἱ διδάσκαλοι ἐγνώριζον τὴν κατασκευὴν καὶ τὰς λειτουργίας τῶν τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος ὀργάνων, δὲν ἔβαλλον τοιοῦτον μεσότοιχον μετὰ τὸ σώματος καὶ ἐκείνου τοῦ πνεύματος τὸ ὁποῖον προτίθενται νὰ μορφώσωσι καὶ διαπλάσωσιν, οὐδὲ ἀπέκλειον εἰς τὸν ἀνθρωπίνον νοῦν διὰ τῆς παραμελήσεως τῶν πρὸς τὸ σῶμα καθηκόντων τὴν ὑψηλὴν τῆς ἀναπτύξεως βαθμίδα εἰς τὴν ἐκ φύσεως προώρισται νὰ φθάσῃ. Ἐάν τέλος καὶ αὐτὸς ὁ ἐνήλιξ ἐγνώριζε τοὺς φυσικοὺς νόμους, εἰς τοὺς ὁποῖους τὸ σῶμά του κατὰ τὴν ὑγίαν ἢ μὴ κατάστασιν ὑπακούει, οὔτε ἀπρόνοιος ἐπανεστάται κατ' αὐτοῦ ἐπὶ τῇ βλάβῃ τῆς ὑγείας του, οὔτε παρανόμως ἐστρατεύετο κατὰ τῆς ἰδίας του ἀσθενείας. — Μὴ εὐμοιρήσαντες νὰ συγκαταλεχθῶμεν εἰς τὴν χορείαν τῶν Ἀσκληπιαδῶν, καὶ τσαῦτα μόνον περὶ σώματος γνωρίζοντες, ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα πρὸς ὑγίαν αὐτοῦ διατήρησιν, ἀκροθιγῶς μόνον ἐπελήσθημεν τοῦ ἀντικειμένου τούτου, ὅπως δώσωμεν εἰς ἄλλους ἀξιοτέρους ἡμῶν μικρὰν νύξιν πρὸς παντελῆ τοῦτου ἀνάπτυξιν. Εὐχῆς ἔργον ἂν ἐξεδίδοτο ὑπὸ τῶν περὶ τὰ τοιαῦτα ἐμπείρων βιβλίον περιγράφον εἰς γλῶσσαν δημώδη καὶ τοῖς πᾶσι καταληπτὴν τὰ συστατικὰ τοῦ σώματος μέρη, τὰς ἰδίας ἐκάστου λειτουργίας, ὑπὸ τίνος συνθήκος διατηρεῖται τὸ αὐτὸ ὑγιές, τίνι τρόπῳ δύνανται αἱ μητέρες νὰ ἐριστώσιν τὴν προσοχὴν αὐτῶν τῶν νηπίων εἰς τὰ περὶ αὐτὰ ἀντικείμενα, καὶ ἐν γένει νὰ προάγῃσι τὴν τῶν αἰσθήσεων τῶν ἀνάπτυξιν. Τῆς σωτηριώδους ταύτης σωματικῆς ἀγω-

γῆς καὶ πνευματικῆς διδασκαλίας ἐκ μέρους τῶν μητέρων τὸ ἀποτέλεσμα παρῆγε βεβαίως καὶ μετ' οὐ πολὺ πολλαπλασιασμένα τὸν καρπὸν. Διὰ τοιούτου βιβλίου ἕκαστος λογικὸς ἄνθρωπος ἰατρὸς ἐκυτοῦ ἢ μᾶλλον προφυλακτικῆς τῆς υἰότητος τοῦ ἀποθαίνοντος, δὲν ἐπιπτεν εἰς τὰς συνήθειαι καὶ κατὰ φαντασίαν πολλάκις ἀσθενείας, περὶ τῶν ὁποίων οἱ πλείστοι παραπονούμεθα. Εὐχῆς ἔργον ἂν τοιοῦτο βιβλίον ἀνεφαίνετο ἀφιερωμένον εἰς μητέρας καὶ διδασκάλους, εἰς τῶν ὁποίων τὰς χεῖρας ἀπόκειται τὸ μέλλον τῶν ἐπελευσόμενων γε εἰδῶν, καὶ ἀπὸ τῶν ὁποίων περιμένεται ἡ σωματικὴ πνευματικὴ καὶ ἠθικὴ τοῦ ἔθνους βελτίωσις καὶ τελειότης.

Οὐδαμῶς εὐαρεστοτέρα εἶναι παρ' ἡμῖν ἡ τοῦ πνεύματος ἐκπαίδευσις καὶ διάπλασις. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ παντελής ἀμάθεια τοῦ ὠραίου φύλου ἐν ταῖς κατωτέραις τῆς κοινωνίας μας τάξεσιν, ἡ ἐπιβλαβὴς τῶν μυθιστορημάτων ἀνάγνωσις παρὰ τοῖς κορασίοις τῶν ἀνωτέρω κλάσεων. Τοῦτο ἐπικυρεῖ ἡ παντελής ἔλλειψις σκοπίμων βιβλιοθηκῶν, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἡ δύναντο τὰ παιδιά νὰ λάβωσι καθαρὰς καὶ υἰαίαις τὰς πρώτας ἐντυπώσεις, ἡ ἀμεθοδία τῶν δημοτικῶν σχολείων μας, ἡ γλωσσομάθεια ἢ μᾶλλον λεξιμάθεια ἐν τοῖς γυμνασίοις, τὸ ἀφιλόσοφον πλείστον ἐν τοῖς πανεπιστημίοις, καὶ τὸ δοκησίσοφον τῆς νεολαίας μας. Τελευταίη δὲ ἡμιμάθεια ἔχει πάλιν παρ' ἡμῖν χαρακτηριστῆρα ἀριστοκρατικώτατον, εἶναι ἀποκλειστικὸν κτῆμα τῶν ἐχόντων τὰ μέσα νὰ ἐκπαιδευθῶσιν, ἐν ᾧ εἰς τὴν ἐσπερίαν εὐρώπην, τὴν σοφὴν μάλιστα Γερμανίαν, ἡ παιδεία ἔχει χαρακτηριστῆρα ὅπως δημοκρατικόν, εἶναι κτῆμα ἀναφαίρετον πάντων, πλουσίων τε καὶ πενήτων, διότι οἱ πολιτικοὶ τῶν νόμοι ἀδιασπάστως συνέδεσαν τὴν μάθησιν καὶ τὴν θρησκείαν. Τῆς Γερμανίας οἱ Μονάρχαι καὶ λοιποὶ βασιλίσκοι ὄχι μόνον χαίρουσι πρυτάνεις τῶν πανεπιστημίων καὶ τῆς παιδείας Μαικνῶνται προσαγορευόμενοι, ἀλλὰ καὶ γεννηιάστατα δωροῦσι βραβεῖα εἰς τοὺς προάγοντας καὶ βελτιοῦντας τὴν μεθοδὸν τοῦ ἐκπαιδεύειν, τὴν Παιδαγωγικὴν. Παρὰ τούτοις ἡ παιδαγωγικὴ καὶ εἰς βαθμὸν ἐπιστήμη, ἐρήσασε, καὶ αὐτῆς τῆς φιλοσοφίας συστατικὸν μέρος ἀποτελεῖ. Παρ' ἡμῖν τούναντίον ἡ παιδαγωγικὴ περιορᾶται, ὡ παρ' ἡμῖν παιδαγωγὸς περιφρονεῖται. Πρὸ ἐτῶν ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ ἐπιδημοῦντες, καὶ μαθητικὸν ἐπιδιαγόντες βίον, ὑπὸ μόνης τῆς ἐπιθυμίας ἀγόμενοι νὰ καταβάλωμεν τὰ τῆς χήρας δύο λεπτά πρὸς ὄφελος τῆς φίλης πατρίδος, ἐπιχειροῦμεν κατὰ τὰς ἀσθενείας ἡμῶν δυνάμεις νὰ προσφέρωμεν τὰς πρώτας τῶν κόπων μας ἀπαρχάς, ἐκθέτοντες τὴν τε τάξιν τῆς παιδαγωγικῆς ἐπιστήμης, μάλιστα δέ:

α'. τὴν ἐπιρροὴν τῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τὴν παιδαγωγικὴν θεωρητικῶς

β'. τὴν αὐτὴν πρακτικῶς

γ'. τίνα τὰ ἀσφαλῆ μέσα τοῦ ἐφαρμόζειν τὴν φιλοσοφίαν εἰς τὴν παιδαγωγικὴν.

Πρὶν ὅμως ἐξετάσωμεν ἐν ἑκάστῳ τῶν ἀντικειμένων τούτων, προλαμβάνομεν νὰ ἀπαντήσωμεν

πρὸς δύο ἐρωτήσεις, τὰς ὁποίας τυχὸν ἤθελέ τις προβάλλει

α'. τί ἰδιαιτέρον σύστημα ἐννοοῦμεν ἄραγε ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας τὸ ὄνομα; καὶ

β'. ὁποία ἐσωτερικὴ σχέσις καὶ συναφεία μεταξὺ φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς;

Πρὸς μὲν τὸ πρῶτον ἀπαντῶμεν ὅτι ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας τὸ ὄνομα οὔτε τὴν ἐν συνόψει ἱστορίαν αὐτῆς ἐννοοῦμεν, οὔτε τὴν ξηρὰν ἰδίῳ τινὸς συστήματος ἀνάγνωσιν, οὔτε τὴν ἀπλὴν προφορικὴν παράδοσίν της. Ταῦτα πάντα μικρὰν μόνον δίδουσι νύξιν, εἰσάγοντα ἡμᾶς εἰς τὸ βαθὺ τῆς ἐρευνῆς πεδῖον. Ἡ φιλοσοφία ὡς γεγονὸς ἱστορικὸν εἶναι καὶ διδασκτὴ καὶ μαθητὴ. Τὴν φιλοσοφίαν ὁμῶς ἐκείνην, ἥτις χορηγεῖ ἡμῖν τὰ μέσα τοῦ γνῶναι ἡμᾶς αὐτοὺς, καὶ ὡς φαινὸς ἀστὴρ τοῦ βιωτικοῦ σταδίου μας προηγείται, δύναται ἡ γραφὴ καὶ ὁ λόγος μόνον νὰ παροτρύνωσιν. Ὁ πρὸς τιαύτην σπεύδων φιλοσοφίαν ὀφείλει αὐτὸς νὰ τὴν ἀποκτήσῃ αὐτὸς ἐρευνῶν, αὐτὸς διακρίνων, αὐτὸς διαχωρῶν ἢ.

Καθ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τὴν δευτέραν ἐρώτησιν, πρὸς τὸν ἀμυβιβάλλοντα περὶ τῆς ἐσωτερικῆς σχέσεως καὶ συναφείας μεταξὺ φιλοσοφίας καὶ παιδαγωγικῆς, ἀρκοῦμεθα νὰ ὑπενθυμίσωμεν, ὅτι ἂν παραδέχεται ὅτι ἡ μὲν παιδαγωγικὴ καταγίνεται περὶ τὴν πρώτην τῶν νηπίων πνευματικὴν ἀνάπτυξιν, ἡ δὲ φιλοσοφία προσπαθεῖ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν ἀκροτάτην κορυφὴν, τὴν τελειότητα καὶ ἀπόλυτον ἐνότητα παντὸς τοῦ ἐπιστητοῦ, ὀφείλει καὶ αὐτὸς νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ παιδαγωγικὴ καὶ ἡ φιλοσοφία εἶναι οἱ δύο πόλοι, τὰ δύο ἔσχατα, ἡ πρώτη καὶ τελευταία βαθμὶς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης, τῆς τοῦ πνεύματος. Τί ἄλλο ἦτο ὁ Σωκράτης ἢ φιλόσοφος παιδαγωγός; δὲν κατέβαλεν αὐτὸς πρῶτος τὰ θεμέλια τῆς φιλοσοφου παιδαγωγικῆς ὅτε πρῶτον ἀνέκραξεν «ὡσεὶθην καὶ ὑπέλαθον φιλοσοφούντά με δεῖν ζῆν καὶ ἐξετάζοντα ἑμαυτὸν τε καὶ τοὺς ἄλλους;»

Ἴνα ἤδη γνωρίσωμεν κατὰ πόσον ἡ παιδαγωγικὴ καταβάλλει ἐπὶ τῆς φιλοσοφίας τὸν ἀκρογωνιαίον της λίθον, καὶ κατὰ πόσον ἐξήρτηται ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας κατὰ τε τὴν ὕλην καὶ τὴν μορφήν, πῶς ἀπὸ τῆς φιλοσοφίας μόνης περιμένει τὴν γένεσιν, τὴν οὐσίαν, τὴν ἀξίαν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν της τελειότητα, ἀνάγκη πᾶσα νὰ θεωρήσωμεν τὰ κύρια αὐτῆς μέρη, θεωρίαν δηλαδὴ καὶ πράξιν.

Ἰπὸ τῆς θεωρίας τὸ ὄνομα ἐννοοῦμεν τὸ πλατωνικὸν «θεωρία κτήσις ἐπιστήμης.» Τὸ ἀσχολεῖσθαι δηλαδὴ καὶ ἐξετάζειν οὐχὶ ἀντικείμενόν τι αὐτὸ κατ' ἑαυτὸ καὶ ὑλικῶς, ἀλλὰ τὸ ἐπεξεργάζεσθαι τὰς ἐννοίας τὰς περὶ τοῦ ἀντικειμένου ἤδη διὰ τῆς πείρας καὶ παρατηρήσεως ἀποκτηθείσας, τοῦτο εἶναι τὸ κύριον τῆς θεωρίας ἔργον. Ὁ φιλόσοφος οὗτος τρόπος τοῦ ἐξετάζειν, τιαύτη θεωρία, εἶναι ἡ μόνη πηγὴ καὶ ὁ ἔσχατος νομοθέτης παστῶν τῶν λοιπῶν ἐπιστημῶν. Εἰς ταύτην ὀφείλουσιν αἱ λοιπαὶ ἐπιστήμαι τὴν ὕλην,

τό βῆθος, τὴν ἀξίαν των, καὶ τὸν τοῦ ἐρευνᾶν τρόπον. Ἐπειδὴ δὲ τοιαύτη φιλόσοφος θεωρία ὁμοιάζει κύκλον διάπυρον, κέντρον τὸ ὁποῖον διαχέει φῶς εἰς πάσας τὰς ἐπὶ τῆς περιφερείας του λοιπὰς ἐπιστήμας, καὶ ἀπὸ τούτων πάλιν φῶς πρὸς τὸ κέντρον, πρὸς τὴν φιλόσοφον θεωρίαν ἀντανεκλάται, δικαίως καλεῖται αὕτη τῶν ἐπιστημῶν βασίλισσα καὶ κεντρικὴ ἐπιστήμη. Οὐδεὶς σήμερον ἐνδοιάζει νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Καὶ αὕτη ἡ δεισιδαιμονία ἢ καθ' ὅλον τὸν μεσαιῶνα τὴν φιλόσοφον θεωρίαν ἐξουτελίσασα καὶ ὡς ancillam Theologiae αὐτὴν θεωρήσασα ἢ ὅπως ἐξηλείφθη σήμερον ἀπὸ τῆς κεφαλῆς τῶν φιλαλήθων, ἢ μόνον ἐν τοῖς κρανίοις τῶν φωτισθεστων καὶ μισολόγων λανθάνει. Ὁ ἔλλογος καὶ περωτισμένος τὴν ὑπολήπτεται ὡς τὸν ἀξιότιμον προστάτην, ὡς τὴν ἀχθούγον τῆς θρησκείας καὶ θεολογίας. Ὅστις τοιαύτην θεωρίαν περιφρονεῖ, περὶ τὰς λοιπὰς ἐπιστήμας ἀποκλειστικῶς καταγιγνώμενος, ὁμοιάζει τοὺς μνηστῆρας τῆς Πηνελόπης, οἵτινες μὴ θυνάμενοι νὰ κερδήσωσι τὴν ἀγάπην τῆς σόφρονος τοῦ Ὀδυσσεὺς ἀλόχου, ἤρκοῦντο ἀπαιτοῦντες τὴν μετὰ τῶν θεραπαινίδων ἐκείνης συνομιλίαν.

α'. Ἐπιρροή τῆς φιλοσοφίας ἐπὶ τὴν παιδαγωγικὴν θεωρητικῶς.

Ὅσοι σοβαρῶς καὶ σπουδαίως διώδυσαν τὸ εὐρὺ τῆς τοῦ ἐκπαιδεύειν ἐπιστήμης πεδίου, καὶ διήλθον τοὺς κλάδους τῆς φιλοσοφίας, αὐθόλωι χρῆζουσι ν' ἀκούσωσι παρ' ἡμῶν ὅτι ἡ φιλοσοφία παρέχει εἰς τὴν παιδαγωγικὴν, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὸ θεωρητικόν τῆς μέρος, σαφῆ καὶ εὐκρινῆ γνῶσιν

1. Τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ τῆς,
 2. Τῶν οὐσιωδῶν ἀρχῶν τῆς,
 3. Τῶν ἀσφαλεστάτων μέσων τῆς ἐπιτευξέως τῆς.
1. (Σκοπός) Τίς ἄλλη ἐπιστήμη παρεκτός τῆς φιλοσοφίας δύναται ν' ἀπαντήσῃ πρὸς τὰς θεωρητικὰς τῆς παιδαγωγικῆς σπουδαίας ἐρωτήσεις: π. χ. εἶναι ἡ οὐσία τοῦ ἀνθρώπου σωρὸς δυνάμειν καὶ ἰκανότητων, τῶν ὁποίων τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν ἀκατανόητος δύναμις πραγματοποιεῖ μόνον καὶ μόνον διὰ τὴν ἀπάλαυσιν τοῦ ἐπιγείου τούτου βίου — ἢ διὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀρμονίας τῶν δυνάμεων του ἐγγυᾶται ἡμῖν τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα τελειοποίησιν ἀτελεύτητον, ὑπαρξίν πάντα τὰ ὅρια τῆς πείρας καὶ αἰσθητικότητος ὑπερβαίνουσαν; Πρὸς τοιαύτας ἐρωτήσεις, τὸ τέρμα καὶ τὸν τελικὸν τοῦ βίου σκοπὸν ὀρίζουσας, ἡ φιλοσοφία μόνη μετὰ πειθοῦς ἀσφαλεστάτης ἀπαντᾷ. Ἡ φιλοσοφία σπεύδει ἐπιστημονικῶς νὰ ὀρίσῃ ἂν ὁ ἀνθρώπος πρέπει νὰ ἀνατρέφεται χάριν τοῦ ἐπιγείου τούτου βίου διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ὑλικῶν αὐτοῦ χρεῶν διὰ τὰ ἀγχθλ, τὰς ἡδονὰς καὶ ἀπολαύσεις του, ἢ μᾶλλον ἐὰν ὀφείλωμεν νὰ δίδωμεν εἰς τὴν τοῦ νεανίου πνευματικὴν καὶ ἠθικὴν διάπλασιν ὅσον δυνατὸν ἄριμωις ἰσχυροτέραν τινὰ τάσιν πρὸς ὑψηλότερον βίον ἰδεῶν, δι' ὧν ὀρίζεται νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἔξω τῶν ὁρίων τῆς γῆινου σφαι-

ρας καίμενον ἀτελεύτητον τέρμα. Ἡ φιλοσοφία διδάσκει ὅτι ὁ βίος οὗτος δὲν εἶναι δούλων ἐργαστήριον, οὔτε πάλιν* συβαριτικὸν συμπόσιον, οὔδὲ κοιλάς κλαυθμῶνος, οὔδὲ παρεπιδημία, ἐν ᾗ τὰ ἐγκόμια καὶ πραγματικὰ πρέπει νὰ περιρονῶνται, ἀλλὰ μᾶλλον ὅτι εἶναι ἀρετῆς γυμνάσιον, εὐδαιμονίας ἐνηθιτήριοι, ὑπὸ τοῦ λόγου καὶ τῆς ἀληθείας καταφωτισζόμενον π. Τοιαύτην ἐρευνᾶν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ, τοῦ ὀρισθέντος τῷ ἀνθρώπῳ κατὰ τὴν ἐπὶ γῆς ὑπαρξίν του, ἐθεώρησαν πάντες οἱ συνστοὶ καὶ τὴν ψυχὴν εὐγενεῖς φιλόσοφοι (*) ὡς κύριον τῆς ἐπιστήμης καὶ τοῦ βίου των θέμα· πάντες ἐθεώρησαν τὸ μέρος τῆς φιλοσοφίας τοῦτο, τὸ πρακτικόν, ὡς τὴν κορωνίδα τῆς ὅλης ἐπιστήμης, ὀρίσαντες μάλιστα αὐτὴν ὡς τὴν διδασκαλίαν περὶ τοῦ ὑψηλοῦ τῆς ἀνθρωπότητος σκοποῦ.

Ἴνα δὲ ἕκαστος ὄχι μόνον παρ' ἑτέρου ἀκούσῃ καὶ μάθῃ, ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτοερέυνης αὐτὸς συνιδῇ καὶ ἀνεύρῃ τὸν ὑψιστον τοῦτον σκοπὸν, ὀφείλει νὰ ἔχῃ γνῶσιν πλείστων φιλοσοφικῶν ἐπιστημῶν, πρὸ πάντων δὲ ψυχολογίας λογικῆς ἠθικῆς καὶ περὶ θρησκείαν φιλοσοφίας.

Ἡ μὲν ψυχολογία ὁσάκις δὲν περιορίζεται εἰς ἀπλῆν πνευματικῶ φαινομένων ἔκθεσιν, ἀλλ' ἐπιδιώκῃ τὴν ἀπὸ βιθείας σκέψεως καὶ αὐτοπαρηγήσεως πηγάζουσαν γνῶσιν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν πνευματικῶν δυνάμεων του καθ' ὅλας τὰς πρὸς τὸν ἔσω καὶ ἔξω κόσμον διευθύνσεις του, ἐξηγεῖ εἰς τὸν ἀνθρώπον πῶς οὗτος ἔρχεται εἰς τὸ αἰσθάνεσθαι, νοεῖν, θέλειν, καὶ πράττειν. Ἡ ψυχολογία ἐξηγεῖ εἰς τὸν διδάσκαλον τὰ πνευματικὰ τοῦ παιδὸς προτερήματα καὶ τὰ ἀσφαλῆ μέσα τῆς ἀναπτύξεώς των. Ἡ ψυχολογία ἐξηγεῖ εἰς τὸν ποιμένα τῶν λογικῶν προβάτων τὰς αἰτίας τῆς κανονικῆς ἢ μὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύξεως καὶ παρέχει αὐτῷ τὰ μέσα δι' οὗ δύναται νὰ ἐπαναγάγῃ εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν τὸ ἀπαπλανηθέν. Ἡ ψυχολογία ἐξηγεῖ εἰς τὸν πολιτικόν, ὁποῖον διεύθυνσιν μέλλει νὰ λάβῃ εἰς τὸ πολιτικὸν στάδιον του ἵνα προάξῃ τὴν πνευματικὴν, θρησκευτικὴν καὶ ἠθικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ λαοῦ του, καὶ πῶς ἀπὸ τῶν ἐναντίων δύναται νὰ τὸν προφυλάξῃ. Ἡ ψυχολογία ἐξηγεῖ εἰς τὸν δικαστὴν καὶ εὐκολύνει τὴν πρέπουσαν ἐκτίμησιν τῆς ἀρετῆς καὶ κακίας καὶ τὴν δικαίαν ἀνταπόδοσιν τοῦ ἐπαίνου καὶ τῆς ποινῆς. Ἡ ψυχολογία ἐξηγεῖ καὶ εἰς

(*) Μεταξὺ τῶν νεωτέρων σοφῶν ὡς δένδρον οὐρανόμηκες μεταξὺ θάμνων ἰξίχει τὴν κορυφὴν ἀνυψῶν ὁ ἐκ Κοινοβέργης σοφὸς 1724-1804, ὁ ὁποῖος τὸ ὅλον τῆς φιλοσοφίας ἔργον εἰς τρεῖς ἐρωτήσεις συμπεριλάβων·

Τί δύναμαι νὰ γνωρίσω;
 Τί ὀφείλω νὰ πράττω;
 Τί ἐξέστί μοι νὰ ἐλπίζω;
 ταύτας πάσας εἰς μίαν καὶ μόνην συμπεριέλαβε πάλιν καὶ συνεκέντρωσι·
 Τίς εἶναι ὁ ἄνθρωπος;
 Ἀνάλογόν τι ἐξέφρασε καὶ ὁ Ἕλληι πρὸ πολλῶν αἰῶνων ἡ Γνώθι σαυτὸν ..

τὸν ἰατρὸν τέλος τὴν ἐπιφρόνη τῶν τῆς ψυχῆς διαθέσεων ἐπὶ τὸν φυσικὸν βίον, καὶ τίνι τρόπῳ δύναται διὰ τῆς πνευματικῆς τοῦ ἐπιφρόνης ἐπὶ τὸν φυσικὸν τοῦ ἀσθενοῦς βίον ν' ἀνυψώσῃ τὴν ἐνεργεῖαν τῶν ἰατρικῶν.

Ἡ δὲ λογικὴ, ὁ ἀλάσθητος οὗτος τοῦ διανοεῖσθαι κανὼν, παρέχουσα τοὺς ὀρθοὺς τοῦ σκέπτεσθαι νόμους, προφυλάττει ἀπὸ παντοίων παραλογισμῶν, εἰς τοὺς ὁποίους καθὼς ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας μαρτυρεῖ, περιέπεσαν μέγιστοι νόες, ὁσάκις τὴν παρημέλησαν. Ἀπατῶνται οἱ νομίζοντες ὅτι δύναται τις νὰ γυμνασθῇ ἀρκούντως εἰς τὸ ὀρθῶς σκέπτεσθαι διὰ τῆς ἀποκλειστικῆς ἐνασχολήσεως περὶ τὰς φιλολογικὰς, μαθηματικὰς καὶ φυσικὰς ἐπιστήμας. Οἱ τοιοῦτοι ὁμοιάζουσι τὸν ἐμμανθάνοντα ξένην γλῶσσαν ἐμπειρικῶς μόνον καὶ διὰ τῆς ἀκοῆς ἀνευ γραμματικῆς καὶ λεξικοῦ, καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐπομένως ἄγνωστοί μένουσιν αἱ ὑψηλαὶ θεωρίαι καὶ λεπτότητες τῶν γλωσσῶν. Ὅσον ξηρὰ, τόσον καὶ ὠρέλιμος ἡ τῆς λογικῆς σπουδὴ. Ταύτην παραμελοῦσιν οἱ μιμούμενοι τοὺς ἐν ἐρήμῳ Ἰσραηλίτας, τοὺς τὸ οὐράνιον μέννα περιφρονοῦντας, καὶ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ κρόμυνα ἐπιζητοῦντας. Ταύτην μετὰ σπουδῆς πολλῆς ἐσύστησαν οἱ νέων συστημάτων ἀρχηγέται. Τὴν διαλεκτικὴν (λογικὴν) ἐθεώρησεν ὁ Πλάτων ὡς τὴν θεῖαν ἐπιστήμην τὴν ἐξηγοῦσαν ἡμῖν τὰ « ὄντος ὄντα ». Τῆς λογικῆς ὁ πατὴρ ὑπῆρξεν ὁ Ἀριστοτέλης,

ἡ ὁποία ἔκτοτε κατὰ τὴν τοῦ Καντίου μαρτυρίαν οὐδὲν μέχρι σήμερον βῆμα πρὸς τὰ ἐμπρὸς, οὐδὲν πρὸς τὰ ὀπίσω ἐβάδισε. Ταύτην συνέστησεν ὁ Δεϊνίτιος, ταύτην ὁ Βάκων, ἐν τῷ κλεινῷ συγγράμματι (*De dignitate et argumentis scientiarum*). «*Quemadmodum manus instrumentum instrumentorum, anima forma formarum, ita et illae (logicae) artes artium ponendae sunt. Neque solum dirigunt, sed et roborant; sicut sagittandi usus et habitus non tantum facit, ut melius quis collinet, sed ut arcum tendat fortioorem.*

Αἱ δὲ λοιπαὶ φιλοσοφικαὶ ἐπιστήμαι, ἠθικὴ, περὶ θρησκείαν φιλοσοφία, καὶ αἰσθητικὴ, ἐξηγοῦσι τί διὰ τὸν ἄνθρωπον εἶναι ἀγαθόν, τί ἄγιον, τί καλόν.

Δὲν ἀποκλείομεν ὁμῶς τὴν μεταφυσικὴν διότι αἱ μεταφυσικαὶ ἰδέαι τοῦ χώρου καὶ χρόνου, τῆς αἰτίας καὶ τοῦ αποτελέσματος, τῆς οὐσίας καὶ τῆς δυνάμεως, τοῦ εἶναι καὶ τῆς ὑπάρξεως, τῆς ζωῆς, τοῦ κόσμου, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀθανασίας κ. τ. λ. αὗται πᾶσαι ἔχει μόνον ἀξύνουσι καὶ βαθύνουσι τὸ πνεῦμα, ἀλλὰ καὶ τὴν ἀδυναμίαν αὐτοῦ συγχρόνως καταδεικνύουσι, ἀναβιδάζουσι τὸν ἄνθρωπον μέχρι τῶν ἐσχάτων τοῦ βρατοῦ κόσμου ὀρίων, καὶ ἄλλον τῷ ἀνοίγουσι νοητὸν κόσμον, ἐνθα παύει μὲν πᾶσα γνῶσις καὶ ἐπιστήμη, ἀρχεται δὲ ἡ πίστις καὶ ἡ θρησκεία.

(Ἀκολουθεῖ.)

ΘΕΑΓΕΝΗΣ Μ. ΑἸΒΑΔΑΣ.



ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΣΗΜΩΝ.

Τὸ 1308 ἔτος Ἰωάννης ὁ Δέλλα-Κάρκερη (Della Careere), διευθύνων τὰ τῆς Δουκίας τοῦ νοῦδου, ἀνηγορεύθη αὐτὸς οὗτος Δούξ. Ἀρχιεπάγους ὡς ἐπίτροπος καὶ κηδεμῶν τοῦ ἐπιδόξου ἀνεψιοῦ αὐτοῦ Νικολάου Σκα-
 Ἰωάννου, ἀνηγορεύθη αὐτὸς οὗτος Δούξ. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀποβίωσιν αὐτοῦ ἀνέβη ἐπὶ